

1.ÜNİTE

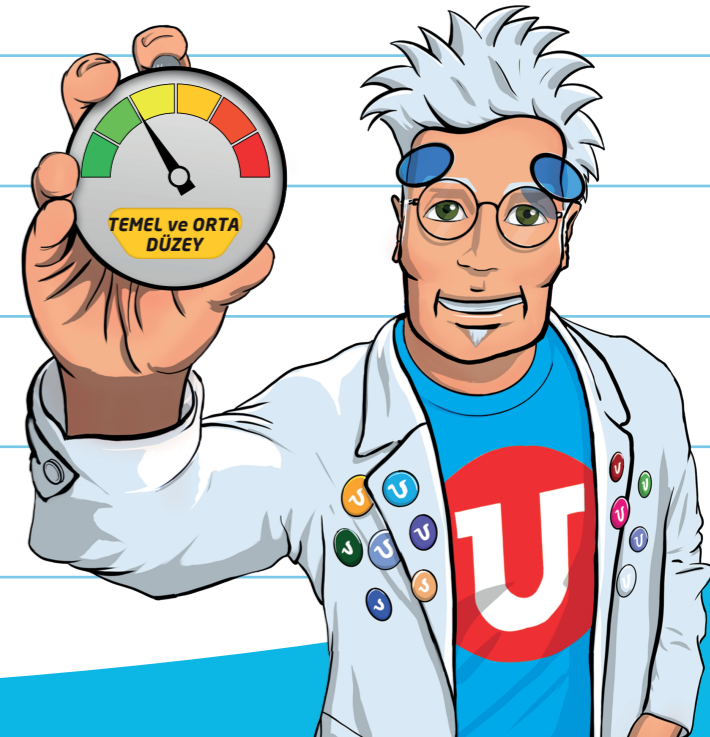
U

TYT Temel ve Orta Düzey Türkçe Soru Bankası

Sözcükte Anlam İlişkileri

Hilal Evran

SÖZCÜKTE ANLAM İLİŞKİLERİ

Yansıma Sözcükler

Genel Özel Anlam

Nitel/Nicel Anlam

Karşıt Anlamlı Sözcükler

Sesteş Sözcükler

Yakın Anlamlı Kelimeler

Yansıma Sözcükler

- Doğadaki herhangi bir sesin insanlar tarafından taklit edilmesi ile oluşan sözcüklerdir. Bir sözcüğün yansıma olabilmesi için doğada karşılığının olması gerekir. Horlamak, şırıldamak, gıcırdamak sözcüklerinin kökleri sırasıyla hor, şır ve gıcırdır. Bu köklerin doğada karşılığı vardır. Dolayısıyla bunlar yansıma sözcüktür.

! DİKKAT:

- Anır-, öt-, kişne- ifadeleri eylem kökleridir. Ancak doğada böyle bir sesi işitememiz mümkün olmadığı için yansıma sözcük kabul edemeyiz.

Genel Özel Anlam:

- Sözcüğün bir türün tamamı için kullanılmasına genel anlam, o türün sadece bir ya da birkaç örneğine işaret edecek şekilde kullanılmasına ise özel anlam denir.

Örnek:

- Varlık – Canlı – Orman – Ağaç – Meşe sıralamasında en genel ifade varlık iken en özel ifade meşedir.
- Dünya – Kıta – Ülke – Bölge – Bölüm – Şehir sıralamasında en genel ifade dünya iken en özel ifade şehirdir.

Nitel Anlam-Nicel Anlam:

→ Varlıkların veya eylemlerin "niteliklerini/özelliklerini" bildiren sözcükler, "nitel" anlamlıdır.

Örnek:

- Kırmızı boya larını bembeyaz kâğıda dokundurduğunda ortaya bir şaheser çıkacağını hiç düşünmemiştim. (Nitel anlam)
- Soğğun etkisiyle kızaran yanaklarıyla çok tatlı görünüyordu. (Nitel anlam)

→ Varlıkların veya eylemlerin "miktarını/sayısal değerini" bildiren sözcükler, "nicel" anlamlıdır.

Örnek:

- İki katlı apartman için yıkım kararı alındı. (Nicel)
- Örnek: Sınavdan yüksek bir puan alacağını düşünüyordu .(Nicel)

Karşıt (Zıt) Anlamlı Sözcükler:

→ Anlamca birbiriyle çelişen, birbirinin karşıtı olan sözcüklere “zıt anlamlı sözcükler” denir.

Örnek:

→ Güzel-çirkin, dar-geniş, hızlı-yavaş

Sesteş (Eş Sesli) Sözcükler:

→ Yazılışları aynı, anlamları farklı olan sözcüklere "eş sesli sözcükler" denir.

Örnek:

- ak: (I) Beyaz renk
(II) Akmak eylemi
- çay: (I) Nemli iklimlerde yetişen bir ağaççık
(II) İçecek türü
(III) Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu

Örnek:

- dolu: (I) Bir yağış türü
(II) İçi boş olmayan, doldurulmuş
- irak: (I) Uzak
(II) Türk müziğinde bir makam
- ocak: (I) Ateş yakmaya, pişirmeye, ısıtmaya yarayan yer
(II) Yılın ilk ayı
- patron:(I) İşveren
(II) Elbise için kesilmiş kâğıt kalıp

Örnek:

- somun:(I) Yuvarlak ve şişkin ekmek
(II) Civatanın ucuna geçirilen demir başlık
- yar: (I) Uçurum
(II) Yarmak eylemi
- yaş: (I) Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman
(II) Nemli, ıslak

Eş anlamlı kelimeler:

- Yazılışları ve okunuşları farklı olmasına rağmen aynı anlamı taşıyan kelimelerdir. Eş anlamlı sözcükler birbirlerinin yerine kullanılabilir. Eş anlamlılık çoğunlukla Türkçe sözcüklerle dilimize yabancı dillerden girmiş sözcükler arasındadır.

Örnek:

- siyah – kara
→ cevap – yanıt
→ kalp – yürek – gönül
→ kelime – sözcük

Örnek:

→ ileti - mesaj

→ özgün - orijinal

→ dil - lisan

→ bellek - hafıza

→ uygarlık - medeniyet

→ al - kırmızı

→ misafir - konuk

→ fil - eylem

→ model - örnek

→ ölçüt - kıstas - kriter

→ belgegeçer - faks

→ ilginç - enteresan

→ varsil - zengin

→ yoksul - fakir

! DİKKAT:

→ Bazı durumlarda eş anlamlı kelimeler birbirinin yerini tutmayabilir:

Örnek:

→ Kara bahtlı bir adamdı.

→ cümlesindeki "kara bahtlı" söz grubu "kötü şanslı" anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla kara bahtlı yerine siyah bahtlı demek de anlamsız olur. Bu yüzden bu cümledeki "kara" kelimesinin eş anlamlısı "kötü" kelimesidir.

Yakın Anlamalı Kelimeler:

- Yazılışı ve okunuşu farklı olan, anlamdaş gibi görüldüğü hâlde birbirinin yerini tamamen tutamayan, yani aralarında anlam ayrıntısı bulunan kelimelerdir. Bunlar çoğunlukla Türkçe kelimelerdir.

Örnek:

- basmak – çiğnemek – ezmek
→ tutmak – yakalamak
→ korkak – çekingen

Örnek:

- saçmak – dağıtmak
- dargın – küskün – kırılgın
- tanıdık – bildik

- Çiçeklere basmak.
- Çiçekleri çiğnemek.
- Çiçekleri ezmek.

! DİKKAT:

→ Yakın anlamlılıkta çoğu zaman sözcüğün cümledeki kullanımı belirleyici olmaktadır.

Örnek:

→ “Yasaları çiğnemek” sözcük grubunda mecaz anlamda kullanılan çiğnemek sözcüğüyle basmak veya ezmek sözcüğü arasında yakın anlamlılıktan söz edilemez.

Örnek:

Ölçülemez, sayılamaz, soyut sözcüklerin kattığı anlam nitel; ölçülebilir, sayılabilir ve genellikle somut sözcüklerin kattığı anlam da nicel anlamdır.

Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük nicel anlamı değildir?

- A) Büyük düşünen insanlar başarılı olabilir.
- B) Dutların uzun dallarını bu bahar kestirdi.
- C) Elindeki anahtarı bahçedeki derin kuyuya düşürmüştü.
- D) Köşk, yüksek binaların arasında kalmış.
- E) Elindeki ağır poşetleri güçlükle taşıyordu.

Örnek:

Anlamca birbirinin karşıtı olan, birbiriyle çelişen kelimeler zıt (karşıt) anlamlıdır.

Buna göre aşağıdaki ikili dizelerin hangisinde anlatımda karşıtlıklardan yararlanılmıştır?

- A) Aç mısın yok mudur ekmeğın aşın
Odan ne karanlık yok mu ateşın?
- B) Bastım da kırıldı iğdenin dalı
Kötüye düşenin böyle olur hâli
- C) Murat alıp doya doya gezmedim
Bu kara yazıyı kendim yazmadım
- D) Bilmiyorum ne hâldeyim
Gidiyorum gündüz gece
- E) Ağlama sevdiğim yine gelirim
Güzeller içinde bulurum seni

Örnek:

Sözcüğün bir türün tamamı için kullanılmasına genel anlam, o türün sadece bir ya da birkaç örneğine işaret edecek şekilde kullanılmasına da özel anlam denir. “Portakal, vitamince zengin bir meyvedir.” cümlesinde “portakal” özel, “meyve” genel anlamlıdır.

Bu açıklamaya göre aşağıdakilerin hangisinde bir kavramın kendisine göre özel ya da genel anlamlı sözcüğü aynı cümlede yer almamaktadır?

- A) Çalıştığım yer, evin ışık gören en büyük odasıydı.
- B) Toplumun en küçük yapı taşını çekirdek aile oluşturur.
- C) Doktor, sağlığı için günlük yemesi gerekenleri listeledi.
- D) Andorra, Avrupa'nın en küçük yedi ülkesinden biridir.
- E) Hikâye, Tanzimat'la edebiyatımıza girmiş bir edebî türdür.

Örnek:

Yakın anlamlı sözcükler eş anlamlı sözcükler gibi her zaman birbirinin yerine kullanılamazlar. Çünkü aralarında az da olsa anlam farkları vardır.

Buna göre aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerden hangisi parantez () içinde verilen sözcikle yakın anlamlı değildir?

- A) Van'da yine deprem olmuş. (sarsıntı)
- B) Ne dedim de hemen darıldın? (küsmek)
- C) Öğleden sonra gelme, istirahat et. (rapor almak)
- D) Günlerce çalıştı, projeyi tamamladı. (çabalamak)
- E) Kavga başlayınca hemen oradan kaçtım. (savuşmak)

Örnek:

Aşağıdakilerin hangisinde yansıma bir sözcük kullanılmamıştır?

- A) Adamın sesi sinek vızıltısı gibiydi, söyledikleri anlaşılmıyordu.
- B) Köpek, bahçe duvarına yaklaşan kediyi görünce hırlamaya başladı.
- C) Güneş ışığının pırlıltısı gözlerimizi kamaştırıyordu.
- D) İftar topu gümleyince insanlar oruç açmak için yiyeceklere yöneldiler.
- E) Uyurken dişlerini gıcırdatıyorsun, diyerek uyandırdı beni.